

"כמו התקף לב, זה יקרה ברגע אחד": הקטסטרופה שתהיה פה כשהאדמה תרעד

רעידת אדמה משמעותית בישראל היא רק עניין של זמן, על כך מסכימים כל העוסקים בתחום. ההיערכות המגומגמת של המדינה עלולה להביא לכך שזה יגמר באסון

12:40 13.01.2022 מאת: ענת ג'ורג'

לא ברור אם היתה זאת החלטה מקומית שהתקבלה ברגע האחרון, או שזה נעשה כחלק מתוכנית הלימודים, אבל בבוקר יום שלישי השבוע, התכנסו תלמידי כיתה ז' באחת מחטיבות הביניים במרכז הארץ, ובין עדכוני קורונה לספירות המאומתים והמבודדים בכיתות, קיבלו הדרכה באשר לדרכים שבהן יש להתגונן במקרה של רעידת אדמה. הם גם קיבלו עדכון על כך שבמהלך הלילה התרחשה אחת בקפריסין, בעוצמה של 6 בסולם ריכטר, שהורגשה גם בישראל.

שעה ארוכה ישבו התלמידים מול סרטוני הדרכה מפורטים, שכללו תרחישים, כללי התנהגות והמלצות לפעולה ברגע האמת. כשזה יגיע, הוסבר להם, כדאי לברוח החוצה לשטח פתוח. אם לא ניתן יהיה לעשות זאת, כי הדירה נמצאת בקומה גבוהה או שהיציאה ממנה תיחסם, מומלץ להיכנס לממ"ד, לחדר פנימי או לתפוס מחסה מתחת לשולחן, מה שיהיה הכי זמין. אם זה לא יתאפשר, כדאי לרוץ לחדר המדרגות ולהמתין שם. בדרך, שכחו להוסיף, רצוי להתפלל שאלה לא יתמוטטו מעוצמת הרעידה, כפי שעלול לקרות בעשרות אלפי מבנים ישנים בישראל - שחלקם כבר החלו לקרוס לתוך עצמם, מבלי להמתין לזעזוע חיצוני. במילים אחרות, כפי שהיטיב לתאר זאת אחד התלמידים, "שכל אחד יעשה מה שהוא יכול כדי להציל את עצמו, כי לא תהיה ברירה אחרת".

בכל זמן נתון מתרחשות בישראל רעידות קטנות ולא מורגשות, וההערכה בקרב העוסקים בתחום היא שרעידת אדמה גדולה היא לא שאלה של אם, אלא של זמן. מתי בדיוק? את זה המומחים לא יודעים לנבא. לפני כשנתיים, בעקבות רעידות אדמה קלות שהתרחשו באזור טבריה, היו מי שראו בכך עדות לפעילות מוגברת מתחת לפני השטח, שיכולה להוביל בסופו של דבר לאירוע קשה יותר - אבל זה לא קרה.

ממשלת ישראל אמנם הקימה בדצמבר 1999 ועדת שרים להיערכות המדינה לטיפול ברעידות אדמה, ולצדה ועדת היגוי שבדקה והמליצה, אלא שבמשך שנים רבות מדי היא היתה מושבתת. פרוטוקול הוועדה לענייני ביקורת המדינה בראשות ח"כ לשעבר עפר שלח, שהתכנסה באוגוסט 2020, בעקבות דו"ח מיוחד של מבקר המדינה שחשף ליקויים חמורים בביצוע חיזוקי מבנים, ציין שהיא לא פועלת מאז 2014.

בפרוטוקול הוועדה לענייני ביקורת המדינה נכתב שמתוך תקציב של 5 מיליארד שקל, שהוקצו למיגון מבנים עד 2030, נוצלו עד אז רק אחוזים בודדים. שלח אמר באותה ועדה כי "הזלזול המתמשך של הגופים שאמורים להתכונן לרעידות אדמה מוביל למחדל ברמה הלאומית...ברור לכולנו שיהיה כאן מחדל, ואחריו יקומו אלף ועדות חקירה כדי לחקור איך זה קרה".

במשרד הביטחון טוענים כי ועדת השרים לא התכנסה במשך ארבע שנים בלבד, ובאוגוסט, זמן קצר לאחר כינון הממשלה, הוקמה ועדה חדשה, כמקובל, שנקראת ועדת השרים לעניין מוכנות הזירה האזרחית למצבי חירום - ואף הוחלט על הפעלת צוות היגוי לענייני רעידת אדמה שיעבוד לצדה. האם מדובר בהקמת צוות היגוי חדש? מתברר שלא. "צוות כזה כבר קיים ופועל באופן רציף", נמסר. לדברי משרד הביטחון, הוועדה קיימה ישיבה ראשונה בחודש שעבר, וצפויה לקיים ישיבה נוספת בחודשים הבאים.

"זה לא משנה אם ועדת השרים לא התכנסה ארבע או שמונה שנים. המדינה מסרבת לעסוק בנושא, כי הוא לא מטפח לה על הראש כמו הטילים", אומר אריאל היימן, מומחה לרעידות אדמה וחוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי. "רעידת אדמה היא כמו התקף לב, זה מגיע בבת־אחת, ייתכן שנצא ממנו וייתכן שלא. אבל לאורך השנים ישראל לא עושה דבר כדי להיערך, אף שיש כאן איום קיומי ממדרגה ראשונה". הנחת העבודה בקרב מקבלי ההחלטות היא כי יש להיערך לרעידת אדמה בעוצמה גבוהה, שתגרום לכ-7,000 הרוגים, 145 אלף פצועים, 170 אלף עקורים ונזק ל-320 אלף מבנים.

כדי לתת מענה לבניינים הרעועים, אושרה באפריל 2005 תמ"א 38, תוכנית מתאר לחיזוק מבנים. אלא שאישור תוכניות מפורטות כאלה אורך שנים רבות, אפשרי רק במקום שבו זה משתלם כלכלית ליזמים, כלומר במרכז הארץ, ומכביד על התשתיות הרעועות ממילא במקומות רבים - ולכן מספק פתרון חלקי מאוד למבנים הישנים. חבר שהתגורר במשך שנים בבניין משנות ה-50 ברמת השרון סיפר לי השבוע כמה חשש מרעידת אדמה, מתוך הבנה שהמבנה הרעוע יקרוס ויקבור אותו ואת משפחתו תחתיו. בסופו של דבר הוא בנה בית, והתפלל שיספיק לעבור אליו בזמן, לפני שאחת כזו תפרוץ.

האדמה לא תמתין לסיום הקורונה

ד"ר אפרים לאור, ראש המרכז לחקר אסונות פתע רבי נפגעים (אפר"ן) במכון הטכנולוגי חולון, ששימש כיו"ר ועדת ההיגוי להיערכות לרעידות אדמה ב-2003-2006, טוען כי בשנים האחרונות לא התקבלה אף החלטה מחייבת מבחינת ממשלת ישראל בקשר לרעידות אדמה. "ייתכן שחברת החשמל, בתי החולים או חברות הביטוח נערכים כל אחד בתחומי לרעידות אדמה, אך בהיעדר החלטת ממשלה מחייבת או חוק בנושא, ההתנהלות היא וולונטרית. לאורך שנות פעילותה, ועדת השרים אישרה או דחתה החלטות שקשורות ברעידות אדמה וגם פיקחה עליהן. בשנים שבהן שהיא לא התכנסה התחלפו בעלי תפקידים, והחדשים לא מכירים את הנושא, אולי רק מקריאה באינטרנט". לאור טוען כי ההיערכות לרעידות אדמה כיום היא ברמה נמוכה יותר משהיתה לפני שמונה שנים.

מה זה אומר? לדברי לאור, "גם היום יש מתקני תשתית, בנייני מגורים ומבני תעשייה שאינם עומדים בתקני רעידת אדמה. בנוסף, הכשירות של כוחות החילוץ נמוכה, כי הם לא מתאמנים מספיק". לטענתו, המערכות השונות עסוקות עכשיו בקורונה, אלא שהאדמה לא בהכרח תמתין לסיום המגפה כדי לרעוד. "אז במקום לבלבל את המוח, כל הגופים האחראיים צריכים לפעול יחד ולשמור על כשירות הצוותים והיערכות הגורמים האחראים על כך". בפיקוד העורף טוענים כי הכשרות כאלה מתבצעות באופן קבוע גם ברשויות המקומיות וגם בקרב בני נוער.

האם העובדה שכעת התרחשה רעידת אדמה בקפריסין צריכה להדאיג אותנו? "אמנם היה צונאמי קטנצ'יק שהורגש במקומות שונים בארץ, אבל זה לא היה משמעותי", מסביר לאור, אך מדגיש שכל המומחים בתחום מסכימים שעוד בימינו תתרחש רעידת אדמה משמעותית בישראל. ואז, הוא מעריך, תהיה קטסטרופה. "לנוכח העובדה שאין היערכות מסודרת ומתואמת, אנשים ינסו לפעול אינטואיטיבית. כשאתה רואה את הילד שלך בין ההריסות אתה מזנק אליו, אבל זה עלול לגרום נזק אם לא יהיו בסביבה אנשים שידעו כיצד יש לעשות זאת".

לפני קצת יותר מ-20 שנה כתבתי ידיעה שלפיה מומחים מעריכים כי תוך 50 שנה תתרחש רעידת אדמה קשה בישראל, שתגבה אלפי קורבנות ותגרום לנזק רב. היה אז מי שהציע לי, בחצי חיוך אמנם, להמתין עם הפרסום עד למועד הנקוב. בחלוף השנים נראה שיש כאלה שבאמת מעדיפים להתמקד בדברים אחרים, ולדחות ככל הניתן את העיסוק בנושא.

כמו הקורונה, גם רעידת האדמה היא אירוע שמפציע ללא התרעה מוקדמת. אבל זה לא אומר שאין איך להיערך אליו. אפשר וצריך לעשות זאת כבר עכשיו, כדי למנוע אסון, ולהקפיד על המשכיות בין הממשלות.

מגפת הקורונה תפסה את ישראל לא מוכנה מבחינת מצבה של מערכת הבריאות והיערכותה של מערכת החינוך, כמו גם התיאום בין המערכות השונות. כל זה גרם לכך שדברים רבים נעשו ועדיין נעשים, גם שנתיים אחרי, בשיטת ניסוי וטעייה ומייצרים בלבול, חוסר אמון מול מוסדות השלטון ופגיעות בנפש. התנהלות כזאת, במקרה של רעידת אדמה משמעותית, תגרום לכך שהאדמה פה תרעד בעוצמה רבה - ולא רק פיזית.